

T7 Analiza cepstrală

T7.1	Modelul sursă-filtru de producere a vorbirii	162
T7.2	Cepstrumul	163
T7.3	Procesul de liftare	171
T7.4	Coeficienții Mel-cepstrali	175
T7.5	Concluzii	179

În aplicații de codare, recunoaștere și sinteză a semnalului vocal, este foarte importantă reducerea dimensiunii și a complexității parametrilor de intrare. Reamintim faptul că semnalul vocal are un grad înalt de redundanță, atât în domeniul timp, cât și în frecvență. Pentru a reduce această redundanță, se folosesc metode de modelare matematică a semnalului vocal. Printre cele mai cunoscute se numără: modelul liniar-separabil (sursă-filtru), modelul undelor glotale sau modelul tuburilor acustice. Cel mai des utilizat, însă, este **modelul sursă-filtru** sau liniar separabil.

T7.1. Modelul sursă-filtru de producere a vorbirii

Modelul sursă-filtru (MSF) de modelare a semnalului vocal pornește de la o simplificare extremă a tipurilor de semnale vocale și face separarea lor strict pe baza sonorității (sonor-nesonor). Sonoritatea se referă la prezența sau absența periodicității din forma de undă, periodicitatea fiind un rezultat al utilizării corzilor vocale în fonație. Astfel că, transpus în noțiuni lingvistice se referă la discriminarea vocale - consoane. Totodată consideră totalitatea organelor fonatoare (cu excepția plămânilor și a corzilor vocale) ca fiind un simplu filtru ce modulează sursa de aer, fie ea periodică, în cazul vocalelor, sau aperiodică, în cazul consoanelor.

Ca urmare, MSF va modela sursa pentru semnalele sonore ca fiind un tren de impulsuri distanțate cu perioada fundamentală (T_0), iar pentru semnalele nesonore, sursa va fi un zgomot alb gaussian. În funcție de semnalul vocal dorit la ieșirea modelului, filtrul dat de tractul vocal va fi implementat folosind coeficienții estimați pentru acesta.

În figura de mai jos este prezentată diagrama modelului sursă filtru.

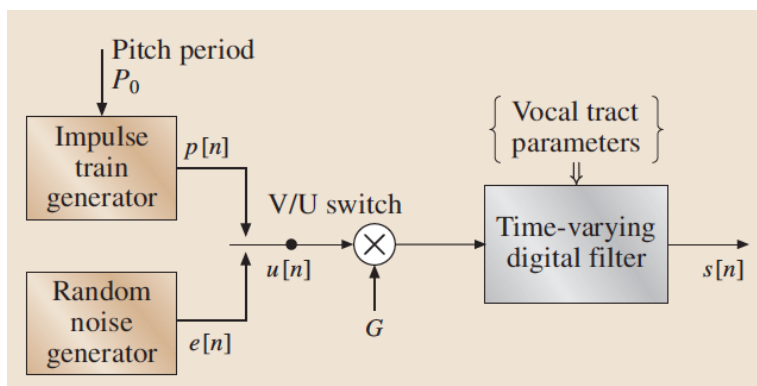

Fig.T7.1. Modelul sursă-filtru de producere a vorbirii

T7.2. Cepstrumul

Pentru a putea utiliza MSF este nevoie ca informațiile legate atât de sursă, cât și de filtru să poată fi extrase din semnalul vocal. Însă, conform teoriei semnalelor, ieșirea unui sistem va fi dată de convoluția dintre intrare $s(n)$ și funcția de transfer a sistemului $h(n)$:

$$y[n] = x[n] \otimes h[n] \quad (\text{T7.2.1})$$

În cazul semnalului vocal, sursa este dată de fluxul de aer expirat și modulat (sau nu) de vibrația corzilor vocale, iar filtrul sau sistemul este reprezentat de tractul vocal.

Pentru a putea separa sursa de filtru, este nevoie de o operație matematică homomorfică ce va transforma operația de convoluție (neliniară) într-o operație liniară, cum ar fi adunarea. O astfel de transformare sau filtrare este și cepstrumul.

Cepstrumul este definit ca fiind transformata Fourier inversă a logaritmului modulului transformatei Fourier directe:

$$c[n] = \mathcal{F}^{-1} \{ \log |\mathcal{F}(x[n])| \} \quad (\text{T7.2.2})$$

Domeniul de definiție al cepstrumului nu va fi însă timpul, deoarece din transformata Fourier s-a păstrat doar spectrul de amplitudini, informația de fază fiind eliminată prin aplicarea modulului. Acest nou domeniu este denumit **quefrequency** pentru a face diferențierea dintre domeniul de frecvență și acesta.

Urmărind operațiile matematice aplicate asupra semnalului de intrare, se poate observa că transformata Fourier va transforma convoluția în înmulțire, iar logaritmarea va transforma operația de înmulțire în adunare. Ca urmare, cepstrumul va fi alcătuit din **suma reprezentării cepstrale a sursei și reprezentarea cepstrală a tractului vocal**.

Pentru a putea aplica și înțelege analiza cepstrală, mai întâi citim două semnale, unul sonor și unul nesonor:

```
[1]: import wave
import numpy as np
#####
# Citim vocala
input_wav_vowel = 'speech_files/e.wav'
wav_struct_vowel = wave.open(input_wav_vowel, 'r')
sampling_frequency = wav_struct_vowel.getframerate()
wav_bytes_vowel = wav_struct_vowel.readframes(-1)
wav_data_vowel = np.frombuffer(wav_bytes_vowel, \
                               dtype='int16')

wav_data_vowel = wav_data_vowel\
                  /float(max(abs(wav_data_vowel)))
wav_struct_vowel.close()
#####
# Citim consoana
input_wav_consonant = 'speech_files/s.wav'
wav_struct_consonant = wave.open(input_wav_consonant, 'r')
wav_bytes_consonant = wav_struct_consonant.readframes(-1)
wav_data_consonant = np.frombuffer(wav_bytes_consonant, \
                                   dtype='int16')

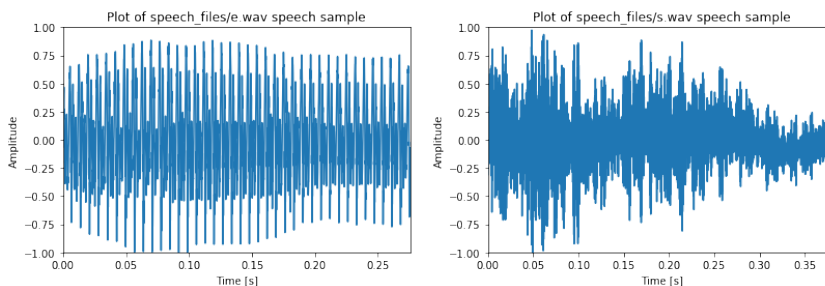
wav_data_consonant = wav_data_consonant\
                     /float(max(abs(wav_data_consonant)))
wav_struct_consonant.close()
```

Să le și afișăm și ascultăm:

```
[2]: import matplotlib.pyplot as plt
%matplotlib inline
#####
# Plot vocală
time_axis_vowel = np.arange(0, len(wav_data_vowel))\
                  *1.00/sampling_frequency
duration_vowel = len(wav_data_vowel)\
                 *1.00/sampling_frequency
print ("Vowel duration %f second" %duration_vowel)
plt.plot(time_axis_vowel, wav_data_vowel)
plt.xlim([0, duration_vowel])
plt.ylim([-1, 1])
plt.xlabel('Time [s]')
plt.ylabel('Amplitude')
plt.title("Plot of %s speech sample" \
          %input_wav_vowel)
```

```
#####
# Plot consoana
time_axis_consonant = \
    np.arange(0, len(wav_data_consonant))\
    *1.00/sampling_frequency
duration_consonant = len(wav_data_consonant)\
    *1.00/sampling_frequency
print ("Consonant duration %f second" %duration_consonant)
pl.figure()
pl.plot(time_axis_consonant, wav_data_consonant)
pl.xlim([0, duration_consonant])
pl.ylim([-1, 1])
pl.xlabel('Time [s]')
pl.ylabel('Amplitude')
pl.title("Plot of %s speech sample" %input_wav_consonant);
```

[2]: Vowel duration 0.275625 second
Consonant duration 0.383813 second


```
[3]: import IPython
      IPython.display.Audio(wav_data_vowel, \
                             rate=sampling_frequency)
```

[3]:

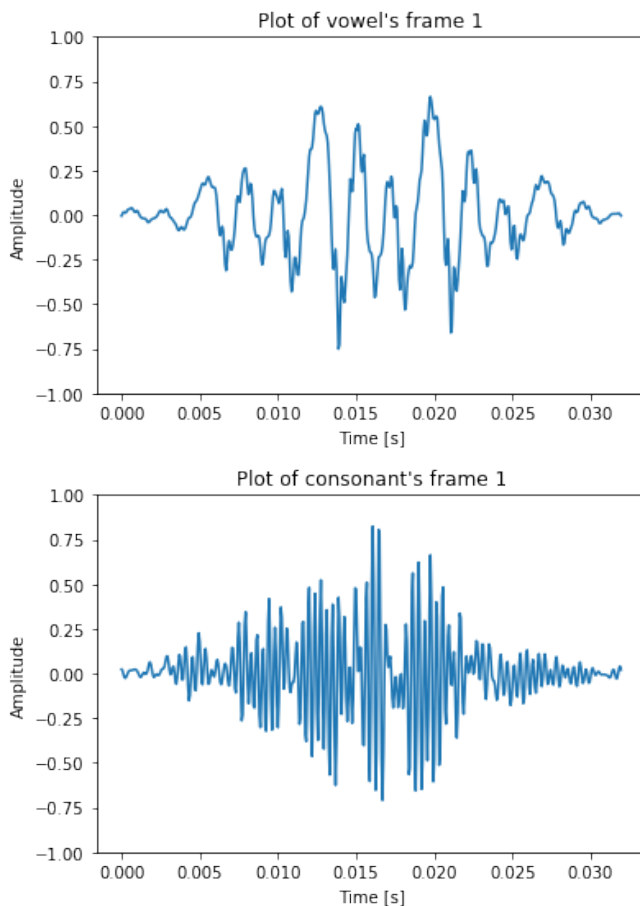
```
[4]: IPython.display.Audio(wav_data_consonant, \
                             rate=sampling_frequency)
```

[4]:

Și tot la fel ca în tutorialele anterioare, să extragem câte un cadru de analiză din fiecare semnal:

```
[5]: # Fereastra de analiză cu lungime egală cu
# putere a lui 2 fără suprapunere
window_length = int(20*1e-3*sampling_frequency)
window_fft = int(2*np.ceil(np.log2(window_length)))
print ("Window length: %d samples" %window_fft)
p = 0
# Primul cadru
k = 0
# Cadrul de vocală
vowel_frame = wav_data_vowel[int(k*(1-p))\
                             *window_fft: int((k*(1-p)+1))*window_fft]
# Fereastră Hamming
vowel_frame = np.hamming(window_fft) * vowel_frame
# Cadru de consoană
consonant_frame = wav_data_consonant[int(k*(1-p))\
                                     *window_fft: int((k*(1-p)+1))*window_fft]
# Fereastră Hamming
consonant_frame = np.hamming(window_fft) * consonant_frame
# Afișăm cadrele extrase
pl.figure()
time_axis = np.arange(0, window_fft)\
             *1.00/sampling_frequency
pl.plot(time_axis, vowel_frame)
pl.ylim([-1, 1])
pl.xlabel('Time [s]')
pl.ylabel('Amplitude')
pl.title("Plot of vowel's frame %i" %(k+1))
pl.figure()
pl.plot(time_axis, consonant_frame)
pl.ylim([-1, 1])
pl.xlabel('Time [s]')
pl.ylabel('Amplitude')
pl.title("Plot of consonant's frame %i" %(k+1));
```

[5]: Window length: 512 samples

Odată ce avem la dispoziție cele două cadre de semnal, putem calcula cepstrumul sau coeficienții cepstrali folosind formula de definiție.

În secvența de cod următoare vor fi afișați și pașii intermediari ai analizei cepstrale și efectul lor asupra semnalului:

OBS T7.1 Instrucțiunile de mai jos calculează cepstrul real și nu cel complex.

```
[6]: from scipy.fftpack import fft
from scipy.fftpack import ifft
import numpy as np
# Def cepstrum: inversa Fourier a logaritmului
# modulului transformatei Fourier a semnalului
```

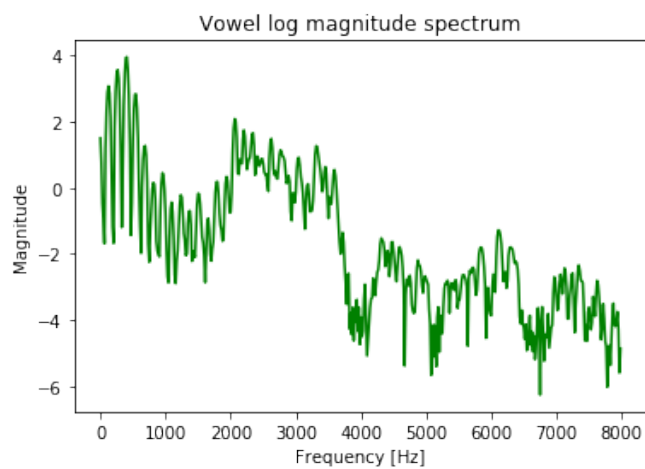
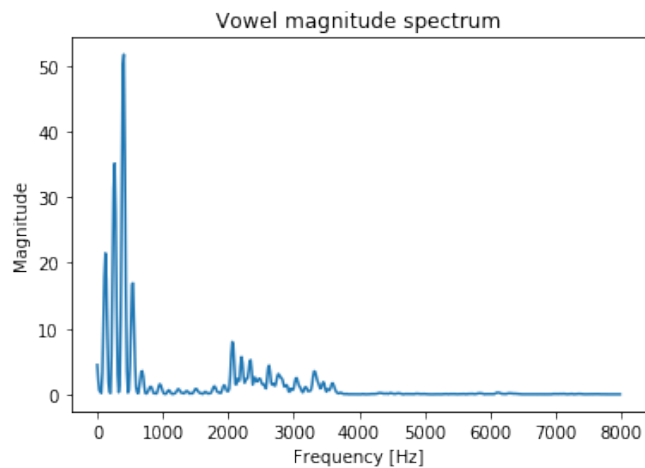

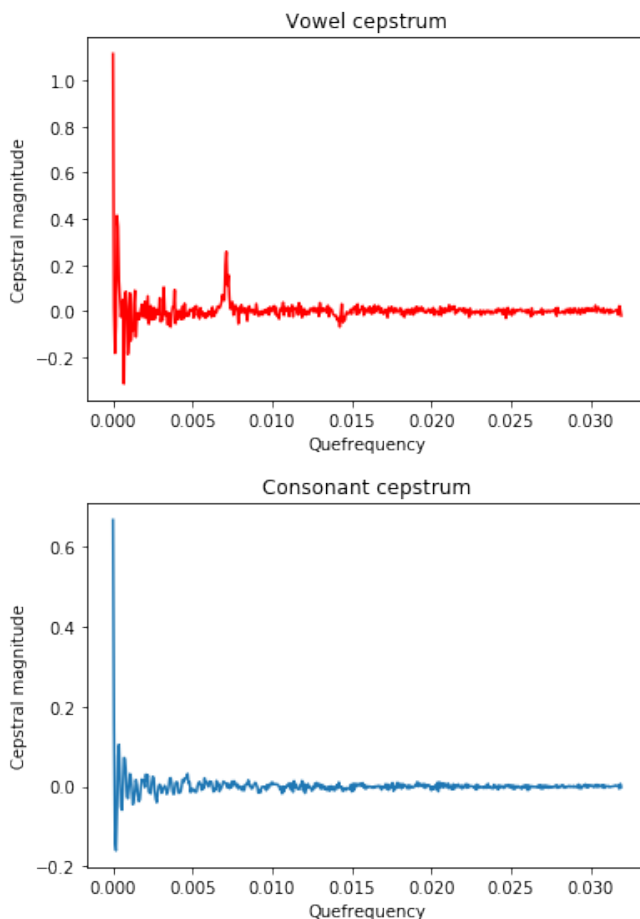
```

# 1) FFT
# OBS: pentru a evita fenomenul de alias,
# numărul de puncte FFT trebuie să fie mai mare
# decât lungimea ferestrei
nfft = 1024
fft_vowel = fft(vowel_frame, nfft)
# 2) Modulul FFT = spectrul de amplitudini
abs_fft_vowel = np.abs(fft_vowel)
pl.figure()
frequency_axis = np.arange(nfft//2)\
    *sampling_frequency/nfft
pl.plot(frequency_axis, \
    abs_fft_vowel[nfft//2:][::-1],)
pl.xlabel("Frequency [Hz]")
pl.ylabel("Magnitude")
pl.title("Vowel magnitude spectrum")
# 3) Logaritm din modul de FFT
log_abs_fft_vowel = np.log(abs_fft_vowel)
pl.figure()
pl.plot(frequency_axis, \
    log_abs_fft_vowel[nfft//2:][::-1], 'g')
pl.xlabel("Frequency [Hz]")
pl.ylabel("Magnitude")
pl.title("Vowel log magnitude spectrum")
# 4) CEPSTRUM = IFFT de logaritm din modul de FFT
vowel_cepstrum = ifft(log_abs_fft_vowel)
pl.figure()
que_axis = np.arange(0, window_fft)\
    *1.00/sampling_frequency
pl.plot(time_axis, \
    vowel_cepstrum[nfft//2:][::-1], 'r')
pl.xlabel("Quefrequency")
pl.ylabel("Cepstral magnitude")
pl.title("Vowel cepstrum")
# Pentru consoană vom calcula coeficienții
# într-o singură instrucțiune
consonant_cepstrum = ifft(np.log10(\
    np.abs(fft(consonant_frame, nfft))))
# Afișăm cepstrumul
pl.figure()
pl.plot(time_axis, consonant_cepstrum[nfft//2:][::-1])

```

```
pl.xlabel("Quefrequency")  
pl.ylabel("Cepstral magnitude")  
pl.title("Consonant cepstrum");
```


Exercițiu T7.2.1 Ce puteți spune despre cele două cepstrumuri? ■

Exercițiu T7.2.2 Se poate calcula F_0 din cepstrumul vocalei? Ce valoare are pentru cadrul curent? ■

Exercițiu T7.2.3 Calculați și comparați cepstrumul pentru cele două vocale utilizate în tutorialul anterior (Transformata Fourier). Ce se poate observa? ■

Exercițiu T7.2.4 Ce aplicații ar putea avea cepstrumul? ■

T7.3. Procesul de liftare

Mergând mai departe și folosind procesul de **liftare**, putem separa din cadrul cepstrumului caracteristicile sursei de caracteristicile filtrului. Ca urmare a operațiilor din formula de calcul a cepstrumului, informațiile legate de filtru vor fi reprezentate de valori mici ale quefrecvenței, iar cele legate de sursă de valorile mari. Astfel că liftarea se referă la separarea coeficienților de ordin mic (de obicei primii 20-30) de coeficienții cepstrali de ordin înalt. Convenția de denumire pentru aceste seturi de coeficienți este: **h** pentru coeficienții filtrului și **u** pentru coeficienții sursei.

Se poate observa în figura de mai jos acest proces de liftare. Totodată se poate observa și faptul că pentru un semnal periodic, cepstrumul va conține o serie maxime în partea superioară. Aceste maxime sunt date de F_0 și constituie o altă modalitate de calcul a frecvenței fundamentale a semnalului vocal.

Un alt aspect important al cepstrumului este evidențiat de calcu-

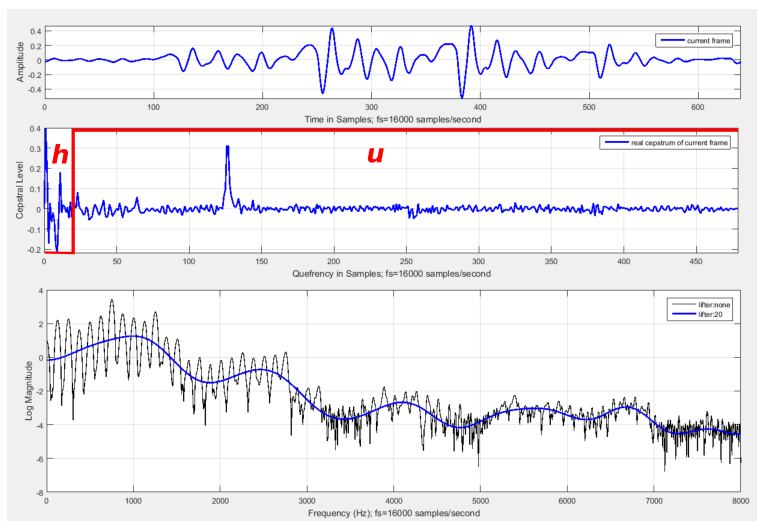

Fig.T7.2. Cepstrum și procesul de liftare - segment sonor

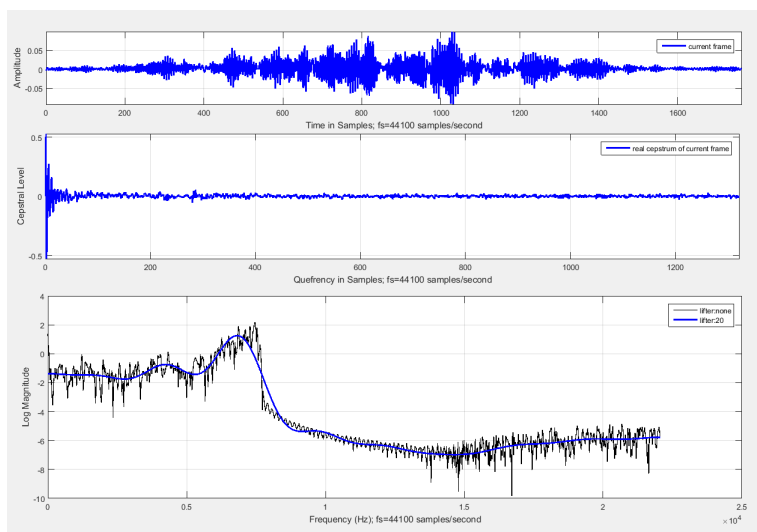

Fig.T7.3. Cepstrum și procesul de liftare - segment nesonor

larea transformatei Fourier a coeficienților cepstrali de ordin jos, corespunzători tractului vocal. Eliminând componenta periodică dată de vibrația corzilor vocale prin procesul de liftare, spectrul nou obținut va pune în evidență mult mai bine anvelopa spectrală și odată cu aceasta și **formanții** = frecvențele de rezonanță ale tractului vocal.

Astfel că, dorim să vizualizăm spectrul dat de segmentele individuale ale procesului de liftare, *spectrul lui h* și *spectrul lui u*.

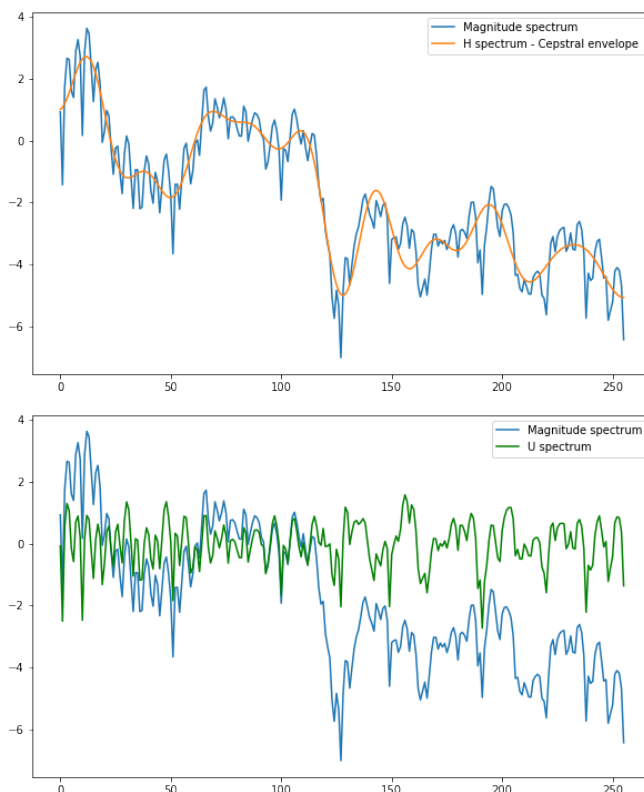
OBS T7.2 Vom calcula cepstrul complex de data aceasta. Față de cepstrul real, acesta calculează logaritmul complex și astfel ține cont și de faza componentelor de frecvență ale semnalului. Codul de mai jos conține și o serie de alte operații matematice necesare unui calcul corect a liftării. Înțelegerea completă a codului nu este necesară la acest moment. Rezultatul pașilor intermediari poate fi afișat pentru o mai bună înțelegere a lor.

```
[7]: # Fereastră Hamming
      hamm_frame = vowel_frame*np.hamming(window_fft)
      # Rearanjăm cadrul de analiză
      bw=np.concatenate((hamm_frame[int(window_fft/2):\
                                window_fft], hamm_frame[:int(window_fft/2)]))
      # Calculăm FFT
      frame_fft=fft(bw,window_fft)
      phase_rad=np.angle(frame_fft)
```

```

phase_rad_unwrap=np.unwrap(phase_rad);
# Logaritm complex
complex_logarithm = np.log(np.abs(frame_fft))\
    +phase_rad_unwrap*np.sqrt(-1+0j);
# Spectrul de amplitudini
magnitude_spectrum = np.real(complex_logarithm)
# Cepstrumul
ceps=ifft(complex_logarithm>window_fft)
# Creăm o fereastră rectangulară de ordin 20
# pentru a extrage separat coeficienții pentru h și u
lifter_index = 20
lifter = np.zeros(window_fft)
lifter[0:lifter_index+1] = 1
lifter>window_fft-lifter_index+1>window_fft] = 1
# Extragem H
cepsl=np.real(ceps*lifter)
h=np.real(fft(cepsl>window_fft))
# Extragem U
inv_lifter = (1-lifter)
cepsll = np.real(ceps*inv_lifter)
u = np.real(fft(cepsll>window_fft))
# Plotăm spectrul și anvelopa cepstrală (spectrul lui h)
pl.figure(figsize=(10,6))
pl.plot(magnitude_spectrum>window_fft//2:][::-1])
pl.plot(h>window_fft//2:][::-1])
pl.legend(["Magnitude spectrum",\
    "H spectrum - Cepstral envelope "])
# Plotăm spectrul semnalului și a lui u
pl.figure(figsize=(10,6))
pl.plot(magnitude_spectrum>window_fft//2:][::-1])
pl.plot(u>window_fft//2:][::-1], 'g')
pl.legend(["Magnitude spectrum","U spectrum" ]);

```


Din anvelopa cepstrală putem să observăm acum o mai bună evidențiere a formanților (benzile de frecvență cu energie ridicată). Iar din cele două spectre, ale lui h și u , putem să vedem faptul că însumarea lor ne va da spectrul de amplitudini al semnalului, ceea ce înseamnă că prin intermediul cepstrumului am reușit să facem separarea sursă-filtru.

Exercițiu T7.3.1 Modificați indexul coeficientului la care se realizează liftarea (variabila `lifter_index`) și interpretați rezultatele. ■

T7.4. Coeficienții Mel-cepstrali

În practică, cea mai des întâlnită aplicație a cepstrumului este în recunoașterea automată a vorbirii, pentru parametrizarea formei de undă a semnalului vocal și reducerea variabilității parametrilor la nivel de foneme intra și inter-vorbitor. În plus, pentru a caracteriza forma de undă și din punct de vedere perceptual, nu doar fizic, se folosesc scale de frecvență neliniare. Una dintre cele mai des utilizate este scala Mel, discutată și în tutorialul anterior.

Rezultatul acestor două procesări este cunoscut sub numele de **coeficienți Mel-cepstrali** (en. Mel Frequency Cepstral Coefficients - MFCC). Aceștia reprezintă energia medie din benzile de frecvență date un banc de filtre de lungime N, egal distanțate pe scala Mel.

Mai întâi reluăm din tutorialul anterior vizualizarea filtrelor egal distanțate pe scală Mel:

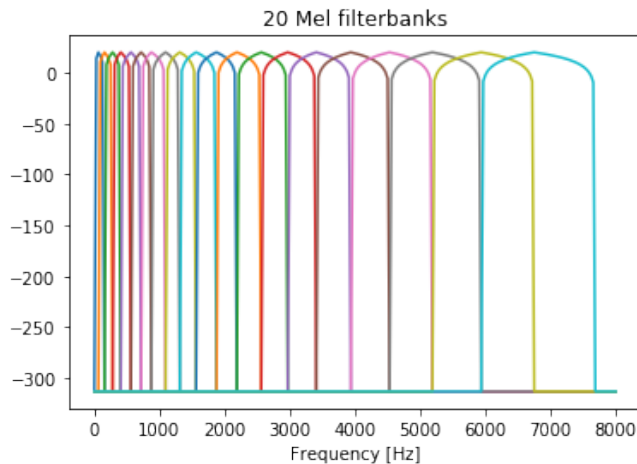
```
[8]: # 20 filtre
nfilt=20
NFFT = 512
pow_frames = 10
low_freq_mel = 0
# Convertim Hz la Mel
high_freq_mel = (2595 * \
    np.log10(1 + (sampling_frequency / 2) / 700))
# Filtre egal distanțate pe scală Mel
mel_points = np.linspace(low_freq_mel, \
    high_freq_mel, nfilt + 2)
# Convertim Mel în Hz
hz_points = (700 * (10**(mel_points \
    / 2595) - 1))
bin = np.floor((NFFT + 1) * hz_points \
    / sampling_frequency)
# Bancul de filtre
fbank = np.zeros((nfilt, \
```



```

        int(np.floor(NFFT / 2 + 1)))
for m in range(1, nfilt + 1):
    f_m_minus = int(bin[m - 1])
    f_m = int(bin[m])
    f_m_plus = int(bin[m + 1])
    for k in range(f_m_minus, f_m):
        fbank[m - 1, k] = (k - bin[m - 1]) \
            / (bin[m] - bin[m - 1])
    for k in range(f_m, f_m_plus):
        fbank[m - 1, k] = (bin[m + 1] - k) \
            / (bin[m + 1] - bin[m])
filter_banks = np.dot(pow_frames, fbank.T)
# Stabilitate numerică
filter_banks = np.where(filter_banks == 0, \
    np.finfo(float).eps, filter_banks)
# Afișăm în dB
filter_banks = 20 * np.log10(filter_banks)
freq_axis = np.arange(0, NFFT//2+1) \
    *sampling_frequency/NFFT
pl.plot(freq_axis, filter_banks)
pl.xlabel("Frequency [Hz]")
pl.title ("20 Mel filterbanks");

```

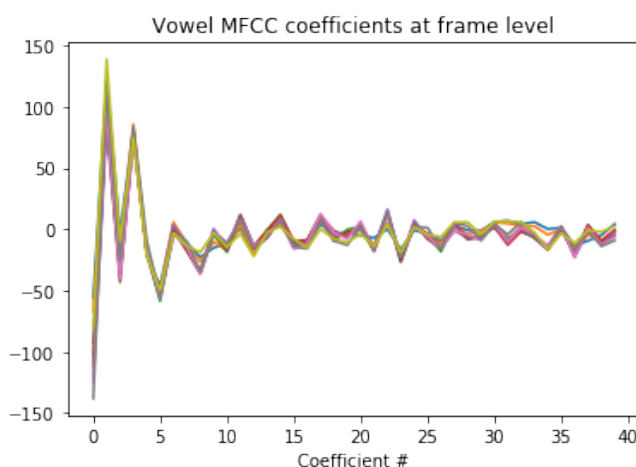

Pentru a calcula coeficienții MFCC din cadrele semnalului de intrare, putem să utilizăm funcția disponibilă în modulul `librosa`. În cazul în care modulul nu este instalat, putem face acest lucru utilizând utilitarul `pip`

[9]: `!pip install librosa`

```
[10]: import librosa.feature as lb
# Extragem automat coeficienții MFCC din toate cadrele
# vocalei. Numărul de coeficienți extrași este egal cu 40
vowel_mfcc = lb.mfcc(wav_data_vowel, \
                     sampling_frequency, n_mfcc=40)

# plotăm pe același grafic coeficienții din cadrele
# de semnal ale vocalei
pl.title("Vowel MFCC coefficients at frame level")
pl.xlabel("Coefficient #")
pl.plot(vowel_mfcc);
```


Se poate observa faptul că aceștia sunt foarte similari de-a lungul cadrelor de analiză.

Exercițiu T7.4.1 Care este diferența dintre coeficienții MFCC și cepstrum?

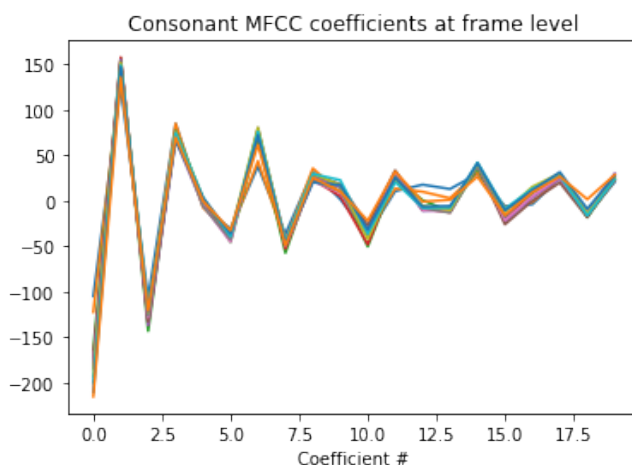
■

Exercițiu T7.4.2 Extrageți coeficienții MFCC din aceeași vocală de la mai mulți vorbitori. Directorul `speech_files/` conține înregistrări ale vocalelor din limba română pronunțate de doi vorbitori diferiți. Plotați rezultatele.

■

Să vizualizăm și coeficienții Mel-cepstrali pentru o consoană:

```
[11]: # Citim consoana
input_wav_file_2 = 'speech_files/s.wav'
wav_struct_2 = wave.open(input_wav_file_2, 'r')
wav_bytes_2 = wav_struct_2.readframes(-1)
wav_data_2 = np.frombuffer(wav_bytes_2, dtype='int16')
wav_data_2 = wav_data_2/float(max(abs(wav_data_2)))
sampling_frequency = wav_struct_2.getframerate()
wav_struct_2.close()
# Extragem coeficienții MFCC
consonant_mfccs = lb.mfcc(wav_data_2, sampling_frequency)
# Afișăm coeficienții
pl.title("Consonant MFCC coefficients at frame level")
pl.xlabel("Coefficient #")
pl.plot(consonant_mfccs);
```


Exercițiu T7.4.3 Extrageți coeficienții MFCC din aceeași consoană de la mai mulți vorbitori. Sunt similari și pentru consoane sau doar pentru vocale? ■

T7.5. Concluzii

În acest tutorial a fost prezentată metoda cepstrală de analiză a semnalului vocal. Aceasta se bazează pe o transformare homomorfică pentru a separa sursa de tractul vocal. Cepstrumul combinat cu scala neliniară de frecvențe Mel este aplicat în multiple metode de analiză, recunoaștere și sinteză a semnalului vocal pentru a modela tractul vocal și pentru a reduce variabilitatea parametrilor extrași din segmentele semnalului vocal.

BIBLIOGRAFIE SUPLIMENTARĂ

- L. Rabiner, B.-H. Juang, "Fundamentals of Speech Recognition", Prentice Hall, 1993
- X. Huang, A. Acero, H.-W. Hon, "Spoken Language Processing: A Guide to Theory, Algorithm, and System Development", Prentice Hall, 2001
- S. V. Vaseghi, "Multimedia Signal Processing: Theory and applications in Speech, Music and Communications", John Wiley Sons, 2007
- Paul Taylor, "Text to speech synthesis", Cambridge University Press, 2009

RESURSE MEDIA

- MIT, "Brains, Minds and Machines" - Summer Course, Unit 7: Audition and Speech, online: <https://ocw.mit.edu/resources/res-9-003-brains-minds-and-machines-summer-course-summer-2015/unit-7.-audition-and-speech>
- S. Renals, H. Shimodaira, Automatic Speech Recognition Course, University of Edinburgh, online slides: <http://www.inf.ed.ac.uk/teaching/courses/asr/2016-17/asr02-signal-handout.pdf>